

**Радянські командирські курси на території України
в роки Громадянської війни 1919-1921 рр.:
історія створення та діяльності**

У статті досліджено історію створення радянських військових навчальних закладів на території України у 1919–1921 рр. Визначено структуру і завдання військових навчальних закладів та встановлено кількість цих закладів та курсів на території України. Висвітлено діяльність закладів та розкрито питання реформування системи короткострокових курсів в «нормальні» військові школи. Відображено питання створення у 1920 р. першого суто національного військового навчального закладу на території радянської України – Школи червоних старшин.

Для написання статті використано архівні документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, наукові роботи, монографії та статті українських, російських та радянських науковців. Виходячи з цього, проаналізовано історичний досвід створення на території України мережі військових навчальних закладів в умовах триваючої війни, а також досягнення та прорахунки становлення радянської військової освіти досліджуваного періоду.

Ключові слова: УВУЗ, Наркомвійськсправ, курсанти, РСЧА УСРР, командирські курси, РРФСР, Школа Червоних старшин.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Підготовка високопрофесійних військових спеціалістів багато в чому зумовлює боездатність Збройних сил. Для виконання цього завдання необхідно мати оптимальну мережу військових навчальних закладів та ефективну систему військової освіти. Історичний досвід створення мережі військових навчальних закладів в умовах триваючої Громадянської війни 1919–1921 рр. на теренах України, відкриває нам як досягнення, так і прорахунки становлення військової освіти в досліджуваному періоді. Аналіз та використання цього досвіду при проведенні освітніх військових реформ в даний час, дає можливість оптимізувати ці перетворення, розширити мережу навчальних закладів та реформувати систему підготовки військових фахівців в умовах триваючого військових конфлікту.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз досліджень та різного роду публікацій дозволяє зробити висновок, що на сьогоднішній день не існує комплексного дослідження щодо проблематики статті. Окремі питання, пов'язані з функціонуванням військових освітніх установ в Україні у 1919–21 рр., розкриває монографія українського історика Л.Гриневиц в колективній праці «Історія українського війська», а також монографії російських науковців А.Каменева «Історія підготовки офіцерських кадрів в СРСР (1917–1984 рр.)» та І.Бондаренка «Формування системи виховання курсантів у військово-освітніх закладах у 1918–1991 рр.». Досить цікаві статистичні дані із висвітлюваної проблематики містяться у збірнику наукових праць АН УРСР за 1991 р. під редакцією Ю. Кондуфора України в 1917–1921 рр. «Деякі проблеми історії».

Формулювання цілей статті... Цілі статті полягають у визначенні специфіки реформування історичного досвіду діяльності військових навчальних закладів в роки Громадянської війни на території України, дослідження історії їх створення та функціонування у 1919–1921 рр., визначення завдання, структури та кількості навчальних закладів та курсів Робітничо-Селянської Червоної Армії Української Соціалістичної Радянської Республіки (РСЧА УСРР), що діяли у визначений період, розкриття питання реформування системи короткострокових курсів в «нормальні» військові школи.

Виклад основного матеріалу... В січні 1919 р., одразу після окупації Харкова більшовицькими військами, велика група фахівців, що були відряджені від Вищої військової інспекції РСЧА РРФСР, на чолі з В.Г.Юдовським, розпочала формування центрального та місцевих органів військового управління УСРР. 29 січня 1919 р. у м. Харкові був створений та почав функціонувати Народний комісаріат у військових справах (Наркомвійськсправ) України, на чолі з російським «старим» більшовиком Подвойським М.І., при штабі якого було створено підрозділ, що відповідав за розбудову системи військової освіти – Управління військовими учбовими закладами (УВУЗ), яке очолив В.Буняковський [1].

Новостворений військовий орган приступив до активного формування мережі курсів для навчання командирів та відбудови системи підготовки фахівців для радянських військових

підрозділів. Це було зумовлене зростанням лав Червоної Армії УСРР та великими втратами на фронтах. Командирські курси та учбові батальйони створювалися в повітових та губернських центрах України, що були окуповані військовими формуваннями РСЧА.

На початку 1919 р., не існувало ні уніфікованої системи, ні єдиного плану, ні єдиних термінів навчання. Насамперед, не всі військові курси були безпосередньо підпорядковані УВУЗ Наркомвійськсправ УСРР, оскільки ті з них, які створювалися в стройових частинах армій та прифронтових установах, безпосередньо підпорядковувалися своєму командуванню та функціонували за своїми програмами та планами. Окрім цього, аж до середини березня 1919 р. паралельно з УВУЗ організацією курсів займалися відділи військово-навчальних закладів, утворені у складі окружних та губернських комісаріатів з військових справ [2]. Курси, які перебували у віданні УВУЗ, не мали чітко встановленого терміну навчання, зважаючи на фронтову обстановку, що зазвичай змушувала припинити заняття та евакуювати курси або передавати їх стройовим частинам на фронт.

Перші радянські командирські курси з'явилися на теренах України у м. Харкові, одразу після його окупації – 23 січня 1919 р. були відкриті 1-і радянські артилерійські харківські командирські курси. Курси були організовані фахівцями армійських бойових підрозділів та губернського комісаріату. На той час ще не було створено Наркомвійськсправ, а тим паче УВУЗ. Архівні матеріали не зберегли відомостей щодо історії організації та діяльності вказаних курсів у січні-лютому 1919 р. Першими військовими навчальними закладами, до організації яких був причетний УВУЗ, можна назвати 1-ші радянські піхотні харківські командирські курси, 2-і радянські піхотні полтавські командирські курси та 3-ті радянські піхотні сумські командирські курси, що були створені 01 березня 1919 р. [3].

Після окупації радянськими військами м. Києва, Наркомвійськсправ було передислоковано до столиці України. З 18 березня 1919 р. УВУЗ було розташоване в м. Києві, в будинку № 2 по вул. Свердлова (нині – вул. Прорізна) [4]. Березень та квітень 1919 р. були достатньо плідними для УВУЗ щодо організації курсів в столиці України. Так, військовий комісар Київського округу М.С.Богданов в наказі по округу від 16 березня 1919 р. оголосив про відкриття в Києві 1-х піхотних курсів на 400 осіб на базі колишнього Олексіївського училища та 2-х піхотних курсів у приміщенні колишнього Костянтинівського училища, 1-х артилерійських курсів в Миколаївському артилерійському училищі, а також бомбометно-мінометно-гренадерської школи на 150 чоловік. З 11 квітня 1919 р. Наркомвійськсправ України запровадив єдину нумерацію курсів для всієї республіки і раніше сформовані у Києві курси одержали найменування: 4-і та 5-і Радянські піхотні київські командні курси [2]. Наприкінці березня 1919 р. в Києві був відкритий перший спеціальний військовий навчальний заклад – 1-і радянські інженерні київські командирські курси, розраховані на 250 курсантів, в цей же час організовані 2-і радянські артилерійські київські командирські курси. Навчання на піхотних курсах тривало 4 місяці, на артилерійських та інженерних – 6 місяців [5].

З 18 березня 1919 р. Наркомвійськсправ, з метою уніфікації системи навчальних закладів та субординації у відносинах між військовими органами, своїм розпорядженням ліквідував відділи військово-навчальних закладів, утворені у складі окружних та губернських комісаріатів з військових справ. В кінці березня 1919 р. Наркомвійськсправ надіслав всім існуючим на той час військовим навчальним закладам циркуляр з вимогою «... як наказано вищим військовим керівництвом Збройних сил України, ви повинні підпорядковуватись УВУЗ та керуватись загальним положенням та штатами Українських радянських командних курсів» [6].

Взявши до уваги брак висококваліфікованих молодших командирів у спеціальних підрозділах та кінноті, УВУЗ своїм наказом у квітні 1919 р. відкриває одразу 4 навчальні заклади: 1-і радянські кавалерійські елисаветградські командирські курси, 2-і радянські кавалерійські київські командирські курси, 2-і радянські інженерні екатеринославські командирські курси та Радянські київські командирські курси технічних засобів боротьби. Останні заклад готували фахівців для бронечастин, траншейної артилерії, кулеметних, гранатометних, мінометних та газотехнічних частин.

Зважаючи на достатню кількість колишніх унтер-офіцерів царської армії, що мали досвід бойових дій у Першу світову війну, для прискореної підготовки молодшого командного складу, в березні 1919 р. Наркомвійськсправ відкриває мережу гарнізонних навчальних батальйонів для колишніх унтер-офіцерів. Так, зокрема, 17 березня 1919 р. був відкритий навчальний Радянський Катеринославський навчальний батальйон колишніх унтер-офіцерів на 500 осіб, 25 березня 1919 р. – Радянський Київський навчальний батальйон колишніх унтер-офіцерів на 500 осіб. Водночас, враховуючи нагальну потребу у висококваліфікованих фахівцях, Наркомвійськсправ вже у квітні 1919 р. вирішив скасувати систему підготовки колишніх унтер-офіцерів в навчальних батальйонах та здійснювати їх підготовку в мережі командирських курсів. Зокрема, Радянський київський

навчальний батальйон для колишніх унтер-офіцерів з 1 травня 1919 р. реформувався в 6-ї Радянські київські піхотні командні курси, розраховані на 500 курсантів, які включили в свій склад і 4-ї Московські піхотні курси, попередньо передислоковані до України. Всього на вказаних курсах було підготовлено 204 колишніх унтер-офіцерів [2]. Також, з 1 березня 1919 р. Радянський Катеринославський навчальний батальйон колишніх унтер-офіцерів був перетворений у 8 радянські піхотні Катеринославські командирські курси на 500 курсантів [7].

З першого травня 1919 р. приступили до занять курсанти 3-х радянських артилерійських одеських командирських курсів та 9-х радянських піхотних одеських командирських курсів. Цього ж дня 10-ті піхотні командирські курси були відкриті в м. Житомирі та в Черкасах – 11-ті. 23 травня 1919 р. до Києва було перенесено Казанські командні піхотні курси у складі 222 осіб (10 командирів і 196 курсантів) [2], на базі яких на початку червня приступили до формування нових – 12-х Київських піхотних курсів на 500 курсантів з восьмимісячним терміном навчання.

Для підготовки кадрів для авіації, значення якої в бойових операціях Червоної Армії дедалі більше зростало, 14 травня 1919 р. УВУЗ віддав наказ про відкриття Київської авіаційної школи, хоча фактично школа залишилась існувати лише «на папері».

Брак політичних працівників для армійських підрозділів (комісарів) зумовив необхідність у відкритті відповідних профільних курсів. Весною 1919 р. передбачалося відкрити відділення з підготовки комісарів при командних курсах, але 3 червня 1919 р. в м. Києві розпочали роботу курси військових комісарів на 150 курсантів, згідно штатів і положення про курси комісарів (наказ УВУЗ № 73 від 18.06.1919 р.) [8].

В червні 1919 р. УВУЗ отримав в своє підпорядкування військово-господарські курси, на базі яких відкрив у м. Києві 1-ї радянські військово-господарські командирські курси, а в м. Одесі – 2-ї радянські військово-господарські командирські курси, що готували фахівців для нестройових та тилових частин Червоної армії. В джерелах лишилась згадка також про відкриття у червні 1919 р. Радянських київських військово-фотографічних курсів на 100 курсантів [9], хоча архівних матеріалів щодо їх діяльності не лишилось.

Наприкінці червня 1919 р. військовий стан на Україні загострився, але й у таких умовах Наркомвійськсправ України розпорядився з 1 липня 1919 р. приступити до відкриття 13-х Радянських піхотних курсів в Кременчузі та 15-х Радянських піхотних курсів в Умані.

У липні 1919 р. курсанти більшості курсів, у зв'язку з контрнаступом польсько-українських та білогвардійських військ, були евакуйовані на територію Київського військового округу або приєднались до регулярних частин Червоної армії УСРР та РРФСР. 15 серпня 1919 р. у вже прифронтовому Києві на базі 4-х Київських піхотних командних курсів та 2-х Харківських сформувалися нові – 1-ї радянські київські піхотні курси, де навчалось 770 осіб [2].

Військових фахівців для Червоної армії УСРР на початку 1919 р. готували також навчальні заклади (курси) окремих військових організацій та відомств. УВУЗ Наркомвійськсправ, по мірі свого впливу, намагався підпорядкувати вказані заклади собі, іноді небезуспішно – з квітня по серпень 1919 р. з відомства Головного начальника постачання Наркомвійськсправ УСРР УВУЗ отримав в підпорядкування 1-ї Радянські Київські військово-господарські курси, Броньову школу, залізничні курси, електротехнічні курси та військово-технічні курси [10].

Командирські курси існували також при штабі 12 армії, Естонської, Інзенської дивізій та 1-ї Української радянської дивізії (кавалерійської дивізії М.Щорса), іноді при штабах полків. Достатньо відомою була дивізійна школа 1-ї Української радянської дивізії. В березні 1919 р., у зв'язку з відсутністю достатньої кількості взводних командирів, командир дивізії М. Щорс дав розпорядження відкрити у м. Житомирі, при штабі дивізії, курси командирського складу. На жаль, в архівних джерелах не вдалося знайти відомостей щодо методик, планів, програм навчання та організації самих курсів. Можна лише припустити, що вказані курси (на відміну від курсів підпорядкованих УВУЗ) акцентували увагу на практичних заняттях, мінімізувавши теорію.

Під Школу Червоних командирів було вибрано та відремонтовано будівлю колишнього епархіального училища (варто зазначити, що в приміщенні вищевказаної будівлі, паралельно з курсами «щорсівської дивізії», функціонували 10-ї радянські піхотні житомирські командирські курси УВУЗ). Курси в стройовому відношенні відповідали армійському батальйону та склались з 4 навчальних рот (близько 400 курсантів). На курсах викладали мобілізовані викладачі колишніх військово-навчальних закладів. На базі двох навчальних рот вказаних курсів у вересні 1919 р. було створено командирські курси штабу 12 армії (згодом курси ГУВУЗ) відповідно до наказу Реввоенради 12 армії [11].

Протягом 1919–1920 рр. курси дивізії Щорса дислокувались в Житомирі, Овручі, Бердичеві, Вінниці, Чернігові, Білій церкві, Володимир-Волинському. Враховуючи постійні передислокації навчального закладу та активну участь курсантів у бойових діях на фронтах, не можна говорити про повноцінне, тим паче тривале їх навчання. На початку 1920 р. майже весь особовий склад

курсів був знищений на фронтах війни. Лише 1 вересня 1920 р. Щорсівська дивізійна школа урочисто відсвяткувала перший випуск 71 червоного командира [11].

Всього на військових курсах РСЧА УСРР та РРФСР протягом 1919–1921 рр. на території України було підготовлено близько 25 тисяч молодших командирів [2].

На підставі наказу Революційної військової ради УСРР від 26 червня 1919 р. (№ 1044/196) було прийняте рішення про розформування Наркомвійськсправ, а також про військово-політичну єдність радянських республік та реорганізацію органів військового управління УСРР. При цьому всі радянські українські військові формування перейшли у підпорядкування штабу Західного фронту РСЧА РРФСР [2]. Наближення лінії фронту у серпні 1919 р. безпосередньо до Києва зумовило евакуацію військових навчальних закладів округу на територію РРФСР – в Петроград, Москву, Казань та інші міста, де вони були приєднані до інших курсів РСЧА РРФСР. За таких умов, УВУЗ Наркомвійськсправ УСРР та підпорядковані йому українські військові навчальні заклади з вересня 1919 р. припинили своє існування, ставши ланками Головного управління військових учбових закладів Всеросійського головного штабу (ГУВУЗ Всеросголовштабу) РРФСР [12].

На початку 1920 р., після повторної окупації територій східних, північних та центральних регіонів України більшовицькими військами, відновити повноцінну роботу короткострокових командирських курсів завадила радянсько-польська війна та бойові дії проти білогвардійських та повстанських формувань у Таврії та Криму, що тривали протягом квітня-листопада 1920 р. Підготовка військових фахівців на окупованих територіях проводилась здебільшого в системі дивізійних (іноді армійських) курсів та декількох піхотних та кавалерійських курсів для командного складу.

Влітку 1920 р. виникла велика потреба в україномовних молодших командирах РСЧА УСРР. Це пояснюється тим, що велика частина військ РСЧА на території України складалася з етнічних українців, більшість з яких не володіли російською мовою. Крім того гостро стояло національне питання, адже населення України, в тому числі військовослужбовці Червоної армії потребували для себе командирів-українців. Саме тому Реввійськрада Південно-Західного фронту в 25 квітня 1920 р. постановою № 176 приймає рішення про відкриття у м. Харкові першого військового національного навчального закладу для українців – Школи червоних старшин. Організацією відкриття школи займався Штаб Південно-Західного фронту, який вніс корективи у постанову та запропонував «...при курсах комскладу Південно-Західного фронту відкрити відділення для підготовки червоних старшин (командирів) з українців, з викладанням українською мовою» [13], разом з тим наступ поляків на заході та нагальна потреба в командирах-українцях завадила намірам штабу Південно-Західного фронту. Протягом травня-червня 1920 р. тривали організаційні заходи та лише 1 серпня 1920 р. Школа червоних старшин була офіційно відкрита [14]. Це була «об'єднана» військова школа, тут готувались як піхотинці, так кавалеристи й артилеристи. Система побудови школи не мала нічого спільного з радянськими курсами, окрім термінів навчання – 4 місяці. По-перше, штат школи (500 курсантів-піхотинців, 200 курсантів-артилеристів та 150 курсантів-кавалеристів) не відповідав стандартним штатам радянських командних курсів. По-друге, викладання проводилося українською мовою, а до школи приймалися виключно українці з гарним знанням української мови у віці від 18 до 30 років, що мали початкову шкільну освіту (курсанти комплектувались із вихідців з селянства, понад 50% курсантів мали закінчену нижчу шкільну освіту, 8–10% – середню, 1–2% – вищу [15]). По-третє, викладачами у школі були колишні старшини петлюрівської армії та Галицької армії, що потрапили в полон чи перейшли на сторону більшовиків. Навіть побудова підрозділів школи в стройовому плані більш відповідала структурі армій УНР та ЗУНР: офіційно батальйони називались куренями, роти – сотнями, а курсанти – юнаками. Школа перебувала у м. Харкові в приміщеннях колишніх казарм по провулку Бурсацькому.

Мережа військових навчальних закладів збільшувалась протягом другої половини 1920 р., у зв'язку із загрозою можливих бойових дій з арміями країн Антанти, масштабних антирадянських повстань на території України, рейдів загонів Армії УНР та війною з Польщею. Чисельність військ РСЧА на території України в 1921 р. досягла 1 млн. 200 тис. осіб. Систему короткострокових радянських курсів було повністю відновлено, а їх мережа на території України була розширена до 46 військових навчальних закладів [16], що підпорядковувались ГУВУЗ Всеросголовштабу РРФСР, мали єдину з російськими курсами навчальну базу та нумерацію. Зокрема: «69-ті Київські піхотні курси», «13-ті Харківські кавалерійські курси», «15-і Єлисаветградські кавалерійські курси» та інші [17].

Ліквідація зовнішніх фронтів та антибільшовицьких виступів, запровадження « нової економічної політики » зумовили перехід до мирного будівництва всієї країни та її Збройних Сил зокрема. Система підготовки командних кадрів для РСЧА потребувала змін, це було обумовлено низкою факторів: відсутністю уніфікованої програми навчання, низьким рівнем знань та недостатньою підготовкою випускників короткострокових курсів, різноманіттям типів навчальних

закладів (командирські курси та школи, армійські, дивізійні курси та інші). Наприкінці 1920 р., визначною подією в побудові нової системи військової освіти стало створення (згідно наказу Реввійськради РРФСР) Вищої академічної військово-педагогічної ради, що розробляла нормативні акти, формувала та узагальнювала навчальні програми, координувала реорганізаційні роботи всіх військових навчальних закладів, в тому числі на території України [18].

В середині січня 1921 р. ГУВУЗ Всеросголовштабу РРФСР було прийнято остаточне рішення про реформу військової освіти, що передбачала скорочення загальної кількості курсів, їх злиття та перетворення на «військові школи нормального типу» з трирічним курсом навчання [19]. Водночас, короткострокові курси були остаточно ліквідовані лише у 1924 р.

Висновки... Підготовка військових фахівців для Червоної армії УСРР у 1919–1921 рр. проходила в надзвичайно складній обстановці та була пов'язана зі значними труднощами. На початку 1919 р. військові навчальні заклади не мали уніфікованої структури та програм навчання. При цьому, стан матеріального забезпечення, триваючі бойові дії та повна економічна розруха – результат руйнівної політики «воєнного комунізму», негативно впливали на розвиток мережі військових навчальних закладів. Окрім цього, практикувалося масове відправлення особового складу шкіл та курсів до діючої армії (на Західний та Південний фронт) або їх використання для придушення антибільшовицьких повстань. У зв'язку з цим, радянському військовому керівництву доводилося приймати екстрені заходи, щоб подолати «кадровий голод». Спроби створити так звані «нормальні» військові школи тривалий час не давали очікуваного результату. Фахівців доводилося готувати в достатньо розгалуженій системі короткострокових курсів, що іноді існували лише «на папері», або «без відриву» від фронту. Тому, доводилося використовувати військових спеціалістів, висуванців з нижчих посад, проводити партійні мобілізації або й взагалі готувати молодших командирів в мережі дивізійних та армійських курсів в складі діючих армійських підрозділів. Розгалужена мережа військових навчальних закладів та недосконала система військової освіти вимагала коректив. Військова освітня реформа 1921 р. стала початком нової самобутньої системи «радянської військової освіти», що реалізувала абсолютно нові форми та методи професійної підготовки військових фахівців, нову програму, нову теорію військової освіти, яку було апробовано та практиці і застосовано на полях Другої Світової війни.

Перспективи подальших досліджень... Аналіз наявної літератури показав, що проблематика статті вивчена недостатньо та потребує ґрунтовного вивчення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Приказ по управлению военно-учебных заведений № 22 от 14.04.1919 г. // Центральный державный архив вищих органов власти та управління України (далі ЦДВАВОУ). – Ф. 1926, оп. 1, спр. 6, 1919 р. – 2 арк.
2. Украина в 1917–1921 гг. Некоторые проблемы истории: сборник научных трудов / отв. ред. Ю. Ю. Кондуфор ; АН Украинской ССР, Отделение литературы, языка и искусствознания. – К.: Наукова думка, 1991. – 280 с.
3. Приказ по управлению военно-учебных заведений № 36 от 30.04.1919 г. // ЦДВАВОУ. – ф. 1926, оп. 1, спр. 6, 1919 р. – 45 арк.
4. Приказ по управлению военно-учебных заведений № 35 от 29.04.1919 г. // ЦДВАВОУ. – ф. 1926, оп. 1, спр. 6, 1919 р. – 44 арк.
5. Приказ по управлению военно-учебных заведений № 12 от 25.03.1919 г. // ЦДВАВОУ. – ф. 1926, оп. 1, спр. 6, 1919 р. – 12 арк.
6. Об организации курсов. Первые киевские военно-хозяйственные. Доклад № 81 от 29.04.1919 г. // ЦДВАВОУ. – ф. 1926, оп. 1, спр. 1, 1919 р. – 6 арк.
7. Приказ народного комиссариата военных дел УССР № 397 от 6.05.1919 г. // ЦДВАВОУ. – ф. 1926, оп. 1, спр. 6, 1919 р. – 87 арк.
8. Приказ управлению военно-учебных заведений № 73 от 18.06.1919 г. // ЦДВАВОУ. – ф. 1926, оп. 1, спр. 6, 1919 р. – 84 арк.
9. Приказ по управлению военно-учебных заведений № 83 от 28.06.1919 г. // ЦДВАВОУ. – ф. 1926, оп. 1, спр. 6, 1919 р. – 92 арк.
10. Приказ по управлению военно-учебных заведений № 94 от 16.07.1919 г. // ЦДВАВОУ. – ф. 1926, оп. 1, спр. 6, 1919 р. – 108 арк.
11. Сорок четвертая киевская дивизия. История походов и боевых действий 44-й Киевской стрелковой дивизии 1918–1920 гг. / под общей редакцией А.Осипова. – К : Издание Киевского губисполкома, 1923. – 178 с.
12. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / упорядник Б. З. Якимович. – [4-те вид., змін. і доп.] – Львів : Світ, 1992. – 712 с.
13. Приказ по управлению военно-учебных заведений № 4 от 8.03.1921 г. // ЦДВАВОУ. – ф. 4126, оп. 1, спр. 1. – 2 арк.
14. Лист до ЦК КП(б)У від 1.08.1920 р. // Центральный державный архив громадських об'єднань України (далі ЦДАГОУ). – ф. 1, оп. 20, спр. 337. – 1 арк.
15. Лист Центральної школи червоних старшин до Політбюро ЦККПУ від 1.09.1920 р. // ЦДАГОУ. – ф. 1, оп. 20, спр. 337. – 8 арк.

16. Енциклопедія історії України : т. 3: Е-Й / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України ; Інститут історії України. – К. : Наукова думка, 2005. – 672 с.
17. Постановление РевВоенСовета Юго-Западного фронта № 176 от 25.04.1920 г. // ЦДАГОУ. – ф. 1, оп. 20, спр. 167. – 108 арк.
18. Каменев А. И. История подготовки офицерских кадров в СССР (1917–1984 гг.) : [моногр.] / А. И. Каменев. – Новосибирск : Типография НВВПУ, 1991. – 261 с.
19. Бондаренко И. А. Формирование системы воспитания курсантов в военно-учебных заведениях в 1918–1991 годах : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / И. А. Бондаренко. – М., 2012. – 261 с.

References:

1. Prikaz po upravleniyu voenno-uchebny'h zavedenij № 22 ot 14.04.1919 g. : Tsentralnyi derzhavnyi arhiv vyshyh organiv vlady ta upravlinnia (dali TsDVAVOU). – f. 1926, op. 1, spr. 6, 1919 r. – 2 ark.
2. Ukraina v 1917-1921 gg. Nekotory'e problemy' v istorii: sbornik nauchny'h trudov / otv. red. Y. Y. Kondufor ; AN Ukrainskoj SSR, Otdelenie literatury, yazyka i iskusstvovedeniya, Kyiv, Naukova dumka, 1991, 280 p.
3. Prikaz po upravleniyu voenno-uchebny'h zavedenij № 36 ot 30.04.1919 g. : TsDVAVOU . – f. 1926, op. 1, spr. 6, 1919 r, 45 ark.
4. Prikaz po upravleniyu voenno-uchebny'h zavedenij № 35 ot 29.04.1919 g. : Ts DVAVOU . – f. 1926, op. 1, spr. 6, 1919 r, 44 ark.
5. Prikaz po upravleniyu voenno-uchebny'h zavedenij № 12 ot 25.03.1919 g. : TsDVAVOU . – f. 1926, op. 1, spr. 6, 1919 r, 12 ark.
6. Ob organizatsii kursov. Pervy'e kievskie voenno-hoziaistvenny'e. Doklad № 81 ot 29.04.1919 g. : TsDVAVOU . – f. 1926, op. 1, spr. 1, 1919 r, 6 ark.
7. Prikaz narodnogo komissariata voenny'h del USSR № 397 ot 6.05.1919 g. : TsDVAVOU. – f. 1926, op. 1, spr. 6, 1919 r, 87 ark.
8. Prikaz upravleniyu voenno-uchebny'h zavedenij № 73 ot 18.06.1919 g. : TsDVAVOU. – f. 1926, op. 1, spr. 6, 1919 r, 84 ark.
9. Prikaz po upravleniyu voenno-uchebny'h zavedenij № 83 ot 28.06.1919 g. : TsDVAVOU. – f. 1926, op. 1, spr. 6, 1919 r, 92 ark.
10. Prikaz po upravleniyu voenno-uchebny'h zavedenij № 94 ot 16.07.1919 g. : TsDVAVOU. – f. 1926, op. 1, spr. 6, 1919 r, 108 ark.
11. Sorok chetvertaya kievskaya diviziya. Istoriya poходov i boevy'h deistvij 44-j Kievskoj strelkovej divizii 1918-1920 gg. / pod obshhej redakciej A. Osipova, Kyiv, Izdanie Kievskogo gubispolkoma, 1923, 178 p.
12. Istoriia ukraiinskogo viiska (vid knyazhyh chasiv do 20-h rokiv XX st.) / Uporyadnyk B. Z. Yakymovych. – 4-te vyd., zmin. i dop, Lviv: Vydavnytstvo «Svit», 1992, 712 p.
13. Prikaz po upravleniyu voenno-uchebny'h zavedenij № 4 ot 8.03.1921 g. : TsDVAVOU. – f. 4126, op. 1, spr. 1 – 2 ark.
14. Lyst do TsK KP(b)U vid 1.08.1920 r. : Tsentralnyi derzhavnyi arhiv gromadskyh obiednan Ukrainy (dali TsDAGOU). – f. 1, op. 20, spr. 337, 1 ark.
15. Lyst Tsentralnoi shkoly chervonyh starshyn do Politbiuro TsK KPU vid 1.09.1920 r. : TsDAGOU. – f. 1, op. 20, spr. 337, 8 ark.
16. Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 3: E-J / Redkol.: V. A. Smolii (golova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy, Kyiv, V-vo «Naukova dumka», 2005, 672 p.
17. Postanovlenie RevVoenSoveta Yugo-Zapadnogo fronta № 176 ot 25.04.1920 g. : TsDAGOU. – f. 1, op. 20, spr. 167, 108 ark.
18. Kamenev A. I. Istoriya podgotovki oficerskih kadrov v SSSR (1917 - 1984 gg.), Novosibirsk : Tipografiya NVVPU, 1991, 261 s.
19. Bondarenko I. A. Formirovanie sistemy' vospitaniya kursantov v voenno-uchebny'h zavedeniyah v 1918-1991 godah, Moscow, 2012, 261 p.

Summary

Iryna Tychyna

Soviet Commanders' Courses on the Ukrainian Territory During the Years of the Civil War 1919–1921: the History of Their Foundation and Work

The article studied the history of foundation of the Soviet military educational institutions on the territory of Ukraine in 1919–1921. The structure and the tasks of the military educational institutions were defined and the number of the institutions and courses which worked on the territory of Ukraine were established. The work of those institutions was reflected and the questions of the short-term courses system reformation into normal military schools were disclosed. The question of the formation of the first national military educational institution on the territory of Soviet Ukraine The Red Sergeant Majors' School was depicted.

The archival documents of the Central state archives of the superior authorities and governance, the Central state archives of social associations of Ukraine, research works, monographs and the articles of the Ukrainian, Russian and Soviet scientists were used for the article. Due to these, there were analyzed the historic experience of the system formation of the military educational institutions on the territory of Ukraine during the continuing war and also achievements and errors of the Soviet military education formation of the studied period.

Key words: *SMEI, the National military committee, cadets, the Red Army of USSR, commanders' courses, RSFSR, the Red master sergeants' school.*

Дата надходження статті: «25» березня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «15» квітня 2015 р.